

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Факультет корекційної та соціальної педагогіки і психології
Кафедра корекційної педагогіки та інклюзивної освіти

Дипломна робота магістра

з теми: **«ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОГО РОЗВИТКУ
КОРЕКЦІЙНОГО ПЕДАГОГА»**

Виконала: студентка 2 курсу групи KorO1-M18z
спеціальності 016 Спеціальна освіта
Мельник Рита Олександрівна

Керівник:
Докучина Т.О., кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри корекційної
педагогіки та інклюзивної освіти

Рецензент:
Левицький В.Е., кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри логопедії та
спеціальних методик

Кам'янець-Подільський – 2019 р.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПРОФЕСІЙНОГО РОЗВИТКУ КОРЕКЦІЙНОГО ПЕДАГОГА.....	6
1.1. Професійна компетентність сучасного педагога.....	6
1.2. Сутність та зміст професійного розвитку педагога	13
1.3. Особливості фахової діяльності та професійного розвитку корекційного педагога	22
РОЗДІЛ 2. ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ПРОФЕСІЙНОГО РОЗВИТКУ КОРЕКЦІЙНИХ ПЕДАГОГІВ.....	29
2.1. Методика дослідження готовності корекційних педагогів до професійного розвитку.....	29
2.2. Результати дослідження готовності корекційних педагогів до професійного розвитку	37
2.3. Програма тренінгу професійного розвитку корекційних педагогів.....	51
ВИСНОВКИ.....	70
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	73

ВСТУП

Актуальність теми. Ефективна реалізація завдань навчання та виховання дітей з особливими освітніми потребами безпосередньо залежить від раціонально організованого навчально-виховного процесу, творчості та креативності корекційних педагогів. Високий рівень професійної компетентності та сформована готовність до професійного розвитку є вагомими умовами освіти дітей з особливими освітніми потребами.

Корекційний педагог постійно повинен підвищувати рівень професійної компетентності з метою професійного та особистісного розвитку. Удосконалення навчально-виховної та корекційно-розвиткової роботи з дітьми з особливими освітніми потребами потребує оновлення методів та технологій, впровадження яких має здійснювати педагог відкритий до інновацій, готовий вносити зміни у свою діяльність. Тому проблема професійного розвитку корекційного педагога є актуальною у спеціальній освіті.

У науковій спільноті є численні дослідження, присвячені проблемам професійної компетентності (Н. Бойчук, І. Драч, Г. Кошонько, О. Кузнєцова, С. Луценко, В. Одарченко, Н. Сергієнко, В. Сидоренко, С. Скворцова, Т. Ціпан та ін.) та професійного розвитку (Б. Жебровський, В. Кричевський, А. Маркова, Л. Мартинець, Л. Мітіна, Т. Сорочан та ін.) сучасного педагога. У корекційній педагогіці проблему професійного розвитку вчителів присвячені лише окремі наукові праці (Н.Басалюк, В.Гладуш, В.Липа, І.Маркевич, С.Миронова, Л.Одинченко, О.Шульженко, І.Яковлева та ін.). Зважаючи на те, що підвищення професійного рівня корекційного педагога є запорукою успішності навчання та виховання дітей з особливими освітніми потребами, ця проблема є актуальною та потребує нових досліджень з урахуванням новітніх підходів в освітній галузі.

Актуальність проблеми професійного зростання корекційних педагогів у обумовила вибір теми дослідження: «Особливості професійного розвитку корекційного педагога».

Мета дослідження – розробити програму тренінгу професійного розвитку корекційних педагогів.

Завдання дослідження:

1. Здійснити аналіз загальної та спеціальної психолого-педагогічної літератури з метою визначення особливостей професійного розвитку корекційного педагога.

2. Дослідити рівень готовності корекційних педагогів до здійснення професійного розвитку.

3. Розробити програму тренінгу професійного розвитку корекційних педагогів.

Об'єкт дослідження – особливості здійснення професійного розвитку корекційних педагогів.

Предмет дослідження – програма тренінгу професійного розвитку корекційних педагогів.

Методи дослідження:

теоретичні: аналіз загальної та спеціальної психологічної та педагогічної літератури;

емпіричні: констатувальний експеримент, методика «Оцінка здатності до професійного розвитку» В. Маралова, методика «Карта педагогічної оцінки (самооцінки) здатності педагогів до інноваційної діяльності та саморозвитку», аналіз та узагальнення відомостей з метою визначення рівня готовності до здійснення професійного розвитку корекційних педагогів;

статистичні: кількісний і якісний аналіз отриманих результатів у процесі констатувального експерименту.

Наукова новизна результатів дослідження полягає у тому, що:

уточнено сутність професійного розвитку та професійної компетентності корекційних педагогів;

досліджено рівень готовності до здійснення професійного саморозвитку корекційних педагогів;

розроблено програму тренінгу професійного розвитку корекційних педагогів.

Практичне значення одержаних результатів. Результати дослідження, що полягають у визначенні готовності корекційних педагогів до здійснення професійного розвитку та розробці тренінгу професійного розвитку можуть використовуватись адміністрацією та фахівцями психологічної служби спеціальних закладів загальної середньої освіти зі спеціальною та інклюзивною формою навчання для підвищення професійної компетентності корекційних педагогів; студентами при вивченні корекційної психопедагогіки, професійної діяльності корекційного педагога та ін.

Апробація результатів дослідження здійснювалась на науковій конференції студентів та магістрантів Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка за підсумками НДР у 2018-2019 навчальному році. Узагальнені результати дослідження відображено у статті, яка опублікована у студентському збірнику наукових робіт.

Дипломна робота магістра складається із вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел (61 найменування). Загальний обсяг дипломної роботи магістра 79 сторінок, з них – 72 сторінки основного тексту.

ВИСНОВКИ

Узагальнений аналіз результатів теоретичного та емпіричного дослідження дозволили зробити такі висновки щодо досліджуваної проблеми:

1. Професійна компетентність педагога визначає його рівень професійної підготовки, майстерності. Аналіз літературних джерел засвідчив, що більшість вчених розглядають професійну компетентність педагога як сукупність професійних знань і вмінь, ціннісних орієнтацій, мотивів його діяльності та якостей особистості, що проявляється у стилі спілкування, культурі, здатності до професійного розвитку та ін. Професійна компетентність визначає ступінь майстерності педагога, підвищення якої потребує професійного розвитку.

Сучасний вчитель має не просто бути дипломованим фахівцем, а передусім новатором, творчо мислячим педагогом, який готовий до змін, навчання та вдосконалення. Професійний розвиток педагога є основною умовою підвищення рівня професійної компетентності. Здійснення професійного розвитку має бути безперервним процесом та забезпечувати професійне зростання вчителя з метою успішного навчання та виховання учнів. Важливу роль при цьому відіграють особистісні якості самого педагога та соціальне середовище, зокрема колектив закладу освіти, батьки.

Професія корекційного педагога має свої особливості, що передусім обумовлено роботою з дітьми з порушеннями психофізичного розвитку. Вона виходить за межі класичної педагогічної діяльності. Все ж професійний розвиток корекційного педагога відбувається шляхом підвищення рівня професійної компетентності. Удосконалення навчально-виховної та корекційно-розвиткової роботи з дітьми з особливими освітніми потребами потребує впровадження новітніх підходів, методів та технологій, впровадження яких має здійснювати педагог відкритий до інновацій, готовий вносити зміни у свою діяльність.

2. Метою констатувального експерименту було визначити рівень готовності корекційних педагогів до професійного розвитку в процесі практичної діяльності. Для досягнення мети дослідження використовувались

такі методи: анкетування; методика «Оцінка здатності до професійного розвитку» В. Маралова, методика «Карта педагогічної оцінки (самооцінки) здатності педагогів до інноваційної діяльності та саморозвитку». Визначення рівнів готовності педагогів до професійного розвитку передбачало дослідження таких компонентів: мотиваційного (мотивація до професійного саморозвитку, інноваційної діяльності); когнітивного (знання щодо ефективного здійснення професійного саморозвитку); діяльнісного (практичні вміння та навички здійснення професійний розвиток). На основі показників компонентів професійного розвитку педагогів нами було визначено та охарактеризовано рівні готовності корекційних педагогів до професійного розвитку: високий, середній та низький.

3. Аналіз анкетування дозволив визначити загальний стан готовності корекційних педагогів до професійного розвитку у професійній діяльності. Зокрема було визначено, що більшість корекційних педагогів задоволені своєю професією, не зважаючи на фактори, які їм у ній не подобаються та труднощі, які виникають у процесі діяльності. Корекційні педагоги потребують допомоги у підвищенні рівня своєї компетентності, і що найважливіше, вмотивовані на професійний розвиток. За результатами дослідження у 73,08% корекційних педагогів виявлено високий рівень здатності до професійного саморозвитку. Проте лише 12,08% досліджуваних корекційних педагогів мають високий рівень готовності до інноваційної діяльності, а отже недостатньо сформована мотиваційна складова готовності до професійного розвитку.

4. Узагальнені результати дослідження засвідчили, що у корекційних педагогів переважає середній рівень готовності до професійного розвитку, що характеризується середнім рівнем мотивації, знань та практичних вмінь здійснювати підвищення рівня професійної компетентності. Такий рівень готовності було виявлено у 54,4% досліджуваних. У 42,58% корекційних педагогів переважає високий рівень готовності до професійного розвитку. Низький рівень розвитку відзначається лише в окремих корекційних педагогів, що у відсотковому співвідношенні становить 3,02%. Отримані результати

свідчать про недостатність сформованості готовності корекційних педагогів до професійного розвитку.

5. Метою формувального експерименту була розробка програми тренінгу професійного розвитку корекційних педагогів. Для стимулювання педагогів до активності у професійній діяльності та підвищення рівня професійної компетентності було обрано один із методів активного соціально-психологічного навчання – тренінг. Метою тренінгу професійного розвитку корекційних педагогів є сприяння особистісному та професійному зростанню вчителів та вихователів, становленню професійної ідентичності, формуванню вмінь та навичок, які необхідні для професійної діяльності. Проведення формувального експерименту передбачає роботу з групою педагогів кількістю 12 осіб. Програма тренінгу містить 8 тренінгових занять. Розроблений тренінг спрямований на формування готовності та мотивації корекційних педагогів до професійного розвитку з метою підвищення рівня своєї професійної компетентності та досягнення успіху у педагогічній діяльності. Ефективність реалізації його завдань забезпечується раціональним вибором методів та форм роботи, а головним чином активністю учасників.

Перспективними напрямками дослідження буде апробація тренінгу професійного розвитку корекційних педагогів розробка методичних рекомендацій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аносов І. Особистісно-професійний розвиток учителя нової української школи в контексті антропологізації освіти / І. Аносов, Т. Станішевська // Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету. – 2018. – № 1 (20). – С. 17-22.
2. Беловицкая С.И. Профессиональное развитие педагога путем совершенствования деятельности [Электронный ресурс] / С.И. Беловицкая // Научно-методический электронный журнал «Концепт». – 2013. – Т. 3. – С. 2681–2685. –Режим доступа: <http://e-koncept.ru/2013/53539.htm>.
3. Біляковська О.О. Професійна компетентність учителя як складова ефективної педагогічної діяльності [Електронний ресурс] / О.О. Біляковська // Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету. – Режим доступу: <http://lib.mdpu.org.ua/nvsp/BAK7/7/37.pdf>.
4. Бойчук Н.І. Професійна компетентність вчителя як запорука успішності суспільства [Електронне видання] / Н.І. Бойчук // Соціум. Наука. Культура. – 2007. – Режим доступу: <http://intkonf.org/boychuk-ni-profesiyna-kompetentnistvchitelya-yak-zaporuka-uspishnosti-suspilstva/>.
5. Веремчук А.М. Рефлексія у педагогічній діяльності / А.М. Веремчук // Збірник наукових праць К-ПНУ імені Івана Огієнка, Інституту психології імені Г.С.Костюка НАПН України. Серія: Проблеми сучасної психології. – 2013. – Вип. 20. – С. 92-102.
6. Вітюк В.В. Готовність педагогів до змін в умовах реалізації концепції «Нова українська школа» / В.В. Вітюк // Педагогічний пошук. – 2017. – № 2. – С. 3-6.
7. Воротникова І. Моделі професійного розвитку вчителя в умовах реформи післядипломної педагогічної освіти / І. Воротникова // Continuing professional education : theory and practice. Series: Pedagogical sciences. – 2018. – № 3-4 (56-57). – С. 21-27.
8. Гладуш В.А. Рівень післядипломної освіти учителя-дефектолога: історія, сучасний стан / В.А. Гладуш // Науковий часопис Національного

педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 19, Корекційна педагогіка та спеціальна психологія. – 2012. – Вип. 22. – С. 26-30.

9. Драч І.І. Основні підходи до визначення професійної компетентності педагога / І.І. Драч // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми. – 2012. – № 32. – С. 9-14.

10. Дубасенюк О.А. Інтегративний підхід до професійного розвитку особистості педагога в умовах цивілізаційних змін/ О.А. Дубасенко, О.В. Вознюк // Науковий часопис НПУ імені М.М. Драгоманова. Серія 16. Творча особистість. – К., 2010. – Вип. 12 (22). – С. 17-20.

11. Іванова С.В. Функціональний підхід до визначення професійної компетентності вчителя біології та організація її вдосконалення в закладі післядипломної освіти / С.В. Іванова // Вісник Житомирського державного університету ім. І. Франка. – 2008. – Вип. 42. – С. 106–110.

12. Карпова Л.Г. Формування професійної компетентності вчителя загальноосвітньої школи: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Лариса Георгіївна Карпова. – Харків, 2004. – 27 с.

13. Колишкін О.В. Педагогічна деонтологія вчителя-дефектолога / О.В. Колишкін // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. – 2014. – № 4. – С. 429-437.

14. Кононова М. Компетентнісний підхід до особистісно-професійної підготовки майбутнього дефектолога за умов проектної діяльності / М. Кононова // Педагогічна освіта: теорія і практика: зб. наук. праць. ; гол. ред. В. М. Лабунець та ін. – Кам'янець-Подільський : Зволейко Д.Г., 2018. – Вип. 25. – Ч. 1. – С. 85-89.

15. Кошонько Г.А. Сутність та структура професійної компетентності педагога / Г.А. Кошонько // Теорія і практика професійної підготовки фахівців у контексті загальноєвропейських інтеграційних процесів: зб. наук. пр. – Житомир : ФОП Левковець, 2016. – С. 30-37.

16. Кремень В.Г. Сучасний стан, проблемні питання діяльності та перспективи розвитку професійно-технічної освіти / В.Г. Кремень // Проблеми інженерно-технічної освіти: зб. наук. праць. – 2003. – Вип. №5. – С.7-12

17. Кричевский В.Ю. Профессиограмма директора школы. Проблемы повышения квалификации руководителей школ / В.Ю. Кричевский. – М. : Педагогика, 1987. – 212 с.

18. Кузнєцова О.В. Значення професійної компетентності в аспекті проблеми формування особистості майбутнього вчителя / О.В. Кузнєцова, В.І. Одарченко // Теорія і методика професійної освіти. – 2019. – Вип. 10. – Т. 2. – 121-125 с.

19. Кузьмина Н.В. Профессионализм личности преподавателя и мастера производственного обучения / Н.В. Кузьмина. – М.: Высшая школа, 1990. – 119с.

20. Литвинюк Л.В. Педагогічне стимулювання професійного зростання вчителів загальноосвітніх навчальних закладів: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук:за спец. 13.00.04 – теорія та методика проф. освіти / Литвинюк Людмила Вікторівна. – Кіровоград, 2007. – 25 с.

21. Луценко С. Теоретичні засади професійної компетентності сучасного педагога / С. Луценко, С. Пухно // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. – 2017. – № 2 (66). – С. 258-269.

22. Маралов В.Г. Основы самопознания и саморазвития / В.Г. Маралов. – М. : Академия, 2004. – 155 с.

23. Маркевич И.Д. Профессиональная компетентность педагога специального (коррекционного) образовательного учреждения как условие эффективности коррекционно-образовательного процесса / И.Д. Маркевич // Научное обеспечение системы повышения квалификации кадров. – 2010. – Вып. 1(3). – С. 29-33.

24. Маркова А.К. Психология профессионализма / А.К. Маркова. – М. : Международный гуманитарный фонд «Знание», 1996. – 308 с.

25. Мартинець Л.А. Професійний розвиток учителя: сутність і зміст / Л.А. Мартинець // Збірник наукових праць Херсонського державного університету. Серія: Педагогічні науки. – 2016. – Вип. 72(2). – С. 106-110.

26. Мартинчук О.В. Підготовка фахівця зі спеціальної освіти до професійної діяльності в інклюзивному освітньому середовищі: монографія. / О.В. Мартинчук. – К. : Центр учбової літератури, 2018. – 430 с.

27. Махновець Ю.А. Результати професійного розвитку учителів початкової школи у системі методичної роботи закладів загальної середньої освіти / Ю.А. Махновець // Virtus. – 2019. – Т. 31. – С. 107-110.

28. Миронова С.П. Корекційна психопедагогіка. Олігофренопедагогіка: підручник / С.П. Миронова. – Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2015. – 312 с.

29. Миронова С.П. Підготовка вчителів до корекційної роботи в системі освіти дітей з вадами інтелекту : монографія / С.П. Миронова. – Кам'янець-Подільський : Абетка-НОВА, 2007. – 304 с.

30. Митина Л.М. Психологія личностно-професійного розвитку суб'єктів образования / Л.М. Митина. – М. ; СПб. : Нестор-История, 2014. – 376 с.

31. Муқан Н.В. Професійний розвиток педагогів: теоретичні та методологічні аспекти / Н.В. Муқан, І.Ю. Грогодза // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. – 2013. – № 5 (31). – С. 18-27.

32. Назарук Н.В. Професійний потенціал учителя як засіб самореалізації у педагогічній діяльності / Н.В. Назарук // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. – 2012. – № 2 (2). – С. 433-442.

33. Овіденко І.М. Тренінг професійного зростання практичного психолога / І.М. Овіденко // Вісник національного університету оборони України. – 2015. – С. 220-224.

34. Омельченко М.С. Особливості розвитку самосвідомості корекційного педагога в період професійної адаптації / М.С. Омельченко // Теорія і практика сучасної психології. – 2017. – № 6. – С. 22-26.

35. Онаць О. Практика формування професійної компетентності молодого вчителя / О. Онаць // Шлях до освіти. – 2005. – №3. – С.34-38.

36. Пахомова М.В. Неперервна освіта як об'єкт державного управління професійним зростанням педагогічних працівників [Електронний ресурс] / М.В. Пахомова // Державне будівництво. – 2017. – № 1. – Режим доступу: <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/db/2017-1/doc/5/04.pdf>.

37. Перепелюк Т.Д. Підвищення професійної майстерності педагогічних працівників навчальних закладів / Т.Д. Перепелюк // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – 2016. – Вип. 1. – С. 30-34.

38. Професійна етика вчителя: час і вимоги / за заг. ред. Б.М. Жебровського. – К., 2000. – 62 с.

39. Професійно-педагогічна компетентність викладача вищого навчального закладу: навчальний посібник / за ред. І.Л. Холковської. – Вінниця: ТОВ «Нілан ЛТД», 2017. – 144 с.

40. Пуховська Л. Теоретичні засади професійного розвитку педагогів: рух до концептуальної карти [Електронний ресурс] / Л. Пуховська // Порівняльна професійна педагогіка: науковий журнал. – 2011. – № 1. – Режим доступу : <http://khnu.km.ua/root/res/2-7001-31.pdf>.

41. Рібцун Ю.В. Науково-теоретичні аспекти професійної діяльності вчителя-логопеда / Ю.В. Рібцун // Логопед. – 2012. – № 1 (13) січень. – С. 2-7.

42. Савінова Н.В. Деонтологічна компетентність корекційного педагога в умовах інклюзивного навчання / Н.В. Савінова, М.І. Берегова // Молодий вчений. – 2015. – № 2 (17). – С. 99-101.

43. Сайко Х.Я. Особистісна готовність корекційного педагога до виховання дітей з аутизмом: навчальний посібник / Х.Я. Сяйко. – Львів: Тріада Плюс., 2017. – 248 с.

44. Самчук В.В. Стимулювання професійного розвитку педагогічних працівників закладів професійно-технічної освіти / В.В. Самчук // Молодий вчений. – 2018. – № 9(2). – С. 423-427.

45. Сергієнко Н.Ф. Професійна компетентність сучасного вчителя / Н.Ф. Сергієнко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://tme.umo.edu.ua>.

46. Сидоренко В.В. Розвиток професійної компетентності сучасного педагога в умовах відкритої освіти: кластерний аналіз / В.В. Сидоренко // Професійна компетентність педагога в умовах оновленого змісту освіти та вимог ринку праці: III регіональна науково-практична конференція. – Вінниця: Вінницька міська друкарня, 2017. – С. 8-17.

47. Скворцова С.О. Професійна компетентність вчителя: зміст поняття / С.О. Скворцова // Наука і освіта. – 2009. – № 4. – С. 93-94.

48. Смагін І.І. Структура професійної компетентності педагога: нормативно-функціональний підхід [Електронний ресурс] / І.І. Смагін // Народна освіта. – 2017. – № 33. – Режим доступу: https://www.narodnaosvita.kiev.ua/?page_id=5001.

49. Сорочан Т. Наступність професійного розвитку вчителів у системі університетської та післядипломної освіти / Т. Сорочан // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. – 2011. – №20 (231). – С. 274 – 284.

50. Сорочан Т.М. Професійний розвиток керівників і педагогічних працівників загальноосвітніх навчальних закладів у післядипломній педагогічній освіті регіонального рівня (за матеріалами Луганського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти) / Т.М. Сорочан, А.О. Данильєв, Б.А. Дьяченко, О.М. Рудіна. – Луганськ : СПД Рєзніков В.С., 2013. – 524 с.

51. Супрун М. Особистість педагога-дефектолога – запорука успіху в питаннях вирішення завдань соціалізації вихованців спеціального закладу освіти / М. Супрун, М. Мельниченко // Наукові записки. Серія. Педагогічні науки: зб. наук. праць. – Кіровоград : КДПУ, – 2013. – Вип. 123, – Т. 2. – С. 328-333.

52. Управління професійним розвитком учителів: навчально-методичний посібник / Л.А. Мартинець. – Вінниця: ДонНУ, 2016. – 87 с.

53. Федорчук В.М. Тренінг особистісного зростання: навчальний посібник / В.М. Федорчук. – К. : «Центр учбової літератури», 2014. – 250 с.
54. Фетискин Н.П. Социально-психологическая диагностика развития личности и малых групп / Н.П. Фетискин, В.В. Козлов, Г.М. Мануйлова. – М. Изд-во Института Психотерапии, 2002. – 339 с.
55. Ціпан Т.С. Професійна компетентність сучасного вчителя / Т.С. Ціпан // Інноватика у вихованні. – 2016. – Вип. 3. – С. 174-181.
56. Черній А.Л. Професійний розвиток педагога: досвід, співпраця, пріоритети на шляху до Нової української школи / А.Л. Черній // Післядипломна освіта в Україні. – 2018. – № 2. – С. 40–43.
57. Чухан І.Б. Розвиток професійної компетентності вчителя / І.Б. Чухан // Таврійський вісник освіти. – 2017. – № 1 (57). – С. 89-94.
58. Шкляр Н.В. Профессия педагога-дефектолога и её социальная значимость / Н.В. Шкляр, О.В.Карынбаева // Учёные записки ЗабГУ. – 2016. – № 3. – Т. 11. – С. 201-206.
59. Шульженко О.Є. Особливості формування професійної компетентності педагогів в умовах включення дітей з аутизмом до загальноосвітнього простору / О.Є Шульженко, Х.Я. Сяйко // Науковий часопис НПУ ім. М.П. Драгоманова. Серія 19, Корекційна педагогіка та спеціальна психологія. – 2013. – Вип. 24. – С. 368–373.
60. Яковлева И.М. Подготовка педагогов к работе с детьми, имеющими ограниченные возможности здоровья: учебно-методическое пособие / И.М. Яковлева. – М. : Издательство «Спутник +», 2012. – 133 с.
61. Яцинік А.В. Особливості підготовки майбутніх дефектологів в умовах розвитку інклюзивної освіти / А.В. Яцинік // Поради спеціаліста. – 2018. – № 4. – С. 76-79.